

Received: 27.01.2020

Accepted: 28.01.2020

Published: 29.01.2020

JOTS, 4/1, 2020: 251-261

DANKA, B. The ‘Pagan’ Oyuz-namä, A Philological and Linguistic Analysis, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 2019, 377 pp. ISBN: 978-3-447-11003-7

Utku IŞIK

Eskişehir/Turkey
E-mail: utkuisik3@gmail.com

İçerdiği mitolojik unsurlarla çok eski tarihlere dayandığı tahmin edilen Oğuz Kağan Destanı, oluştuğu dönem itibariyle Türklerin yaşayışı, hâkimiyet anlayışı ve tarih sahnesinde yaşadığı bazı olaylar hakkında bize ipucu vermektedir. Destan, Uygur harfli varyant ve Reşideddin, Uzunköprü, Ebülğazi Bahadır Han, Cüveynî varyantları gibi birçok varyanta sahiptir. Uygur harfli Oğuz Kağan destanı, Türklerin en eski dinî olarak bilinen Kök Tanrı dini dışında başka bir dinî etkinin bulunmaması dolayısıyla diğer varyantlardan ayrılmaktadır.

İslamî kültür dairesinde yazılan varyantları Oğuzname olarak bilinen, Türk siyaset ve kültür tarihi hakkında önemli ipuçları içeren Uygur harfli Oğuz Kağan destanı hakkında birçok araştırmacı metnin tıpkıbasımı, transliterasyonu, transkripsiyonu, çevirisini ve içerdiği motifleri ele alan çalışmalar yapmıştır. Metnin ilk neşrini 1890 yılında W. RADLOFF yapmıştır. Ardından ikinci neşir Rıza NUR tarafından 1928 yılında yapılmıştır. W. BANG ve R. R. ARAT Uygur harfli Oğuz

Kağan destanının tercümesini önce Almanca sonra Türkçe olarak yayımlamıştır. Metin, 1959 yılında ŞÇERBAK tarafından Rusçada neşredilmiştir. M. ÖLMEZ, 2009 yılında metni İngilizce çevirisiyle yayımlamıştır. 2016 yılında F. AĞCA, destanı metin, aktarma, notlar, dizin ve tıpkıbasım olmak üzere farklı okuyuş önerileri ile birlikte yayımlamıştır. 2019’da eserin ikinci baskısı yayımlanmıştır. Metin en son olarak Balázs DANKA tarafından tekrar yayımlanmıştır. DANKA, kendinden önce yapılmış çalışmaların -biri dışında- hepsini incelemiştir. Yazar, 2016 yılında AĞCA tarafından yayımlanmış olan *Uygur Harfli Oğuz Kağan Destanı* kitabını edineemediğini, dolayısıyla inceleyemediğini kitabın ilk bölümünde dile getirmiştir. İki neşir arasındaki farkların gösterilmesi faydalı olacaktır.

Öncelikle DANKA, kitabın isminde geçen *pagan* sözcüğünü iki sebeple kullanmıştır. Bunlardan birincisi, İslam öncesindeki Türk metinlerinin İslamî anlayışa göre “*doğa güçlerine tapanların dönemini*” anlattığı şeklinde düşünülebilmektedir. İkincisi ise Uygur yazısının Hristiyanlarca da “*doğa güçlerine tapanların yazısı*” olarak bilinmesidir.

Yazar, metni ayrıntılı bir şekilde ele almakla birlikte Müslüman çevreye ait Reşideddin, Yazıcızâde Ali, Ebûlgazi Bahadır Han ve Uzunköprü varyantlarını da birbirleriyle ve Uygur harfli metinle karşılaştırmıştır.

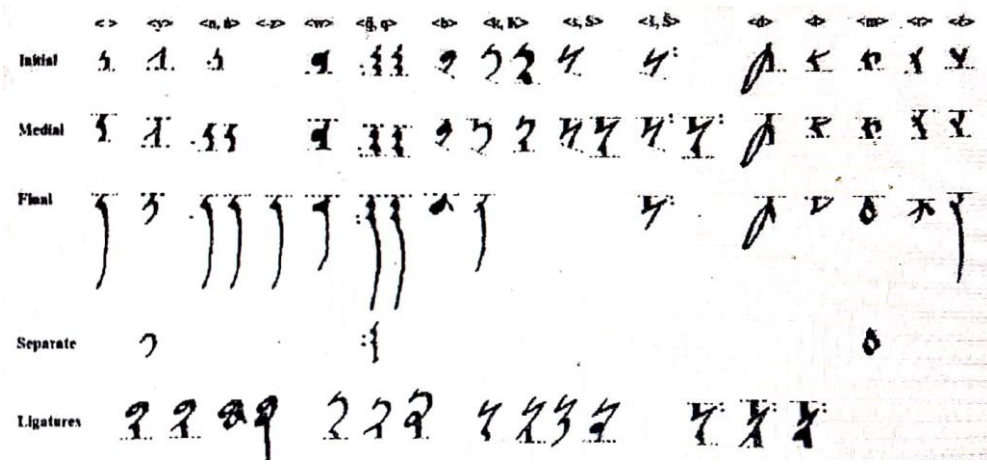
DANKA, kitapta Uygur harfli Oğuz Kağan Destanı’nı (OKD) sesbilim, biçimbilim, anlambilim açılarından ele almıştır. Öncelikle *Paleografi* bölümünde, Uygur harflerini, metinlerden çekilen yüksek çözünürlüklü büyütülmüş fotoğraflarla başta, ortada ve sonda olacak biçimde tanıtmış, bu harfler hakkındaki görüşlerini belirtmiştir. Yazar, farklı yazılışlara sahip bir harften on örnek alarak her bir yazı biriminin ilk biçimine gitmeye böylece metnin kesin bir transliterasyonunu yapmaya çalışmıştır. Bu yöntemle bir yazı ekolünün ya da belli bir yazarın yazısının tespit edilebileceğini belirtmiştir.

Yazar, Uygur yazmalarında /z/ ünsüzünün /n/ ünsüzüne göre daha kısa ‘kuyruklu’ olduğunu ancak OKD’de iki sesin aynı şekilde yazıldığını belirtmiş, bu duruma rağmen farklı seslerin harfleri olmalarından dolayı okumada bu ayrıma dikkat ettiğini vurgulamıştır.

Yazar, metin üzerinde söz ortasında bulunan /I/ ve /A/ ünlülerini ayırt edilebilmenin zor olduğunu belirtmiştir. Bu iki farklı sesin orijinal metinde karışık biçimde yazılmış örneklerini transliterasyonda ne /y/ ne de /' / ile temsil etmiştir. /y/ yerine /' / şeklinde yazılan örnekleri /Y/ ile göstermeyi tercih etmiştir. Metni daha önce neşreden AĞCA ise, transliterasyon bölümünde bu farklı yazımları orijinal metne sadık kalarak yazıldığı şekliyle göstermiştir. AĞCA'ya göre, bu farklı kullanımlar ilk bakışta diyalektik farklılıkları çağrışırsa da aynı sözcüğün bazen /' / bazense /y/ ile yazılması, dolayısıyla istikrarlı bir yazımın bulunmayışı diyalektik bir çeşitlilikten dolayı böyle bir ikili durumun olamayacağını göstermektedir. Aynı zamanda AĞCA'ya göre müstensih, metni daha eski bir nüshadan kopya ettiği için de /I/ yerine /A/ bağlantı ünlüsünü kullanmış olabilir. AĞCA'ya göre, tüm şartlarda müstensihin hangi harfi kabul edeceği konusunda bir kafa karışıklığı bulunmaktadır, dolayısıyla orijinal metindeki harfler transliterasyonda aynıyla gösterilmiştir. Aynı şekilde /U/ yerine /A/ kullanılarak yazılan sözcükler için DANKA transliterasyonda W harfini kullanmışken, AĞCA orijinal yazımı değiştirmeden sözcükleri aynıyla vermiştir. AĞCA, diğer çalışmalarında olduğu gibi OKD yayınında da istikrarsız yazımların pek çok sebebi olabileceğini gözönünde bulundurup bunlar üzerinde açıklamalar yaparak metnin aslına bağlı kalmayı tercih etmiştir.

Eski Uygur metinlerinde /n/, /A/ ve /z/ seslerinin yazımlarını okumakta bazı zorluklar bulunmaktadır. DANKA, /n/ ünsüzünün yalnızca üste konulan bir noktayla ayırt edilebildiğini ifade etmiştir. Bu ünlünün nazal /n/ ünsüzüyle karıştırılmaması gerektiğini ifade etmiştir. AĞCA, /n/ ünsüzünün /A/ sesiyle karıştırılması dolayısıyla XIII-XIV. yüzyıl Budist Uygur metinlerinde /n/ ünsüzünün üzerine bir nokta koyulmaya başlandığından bahsetmiştir. Bu metinde üzerine nokta konulmuş ve konulmamış bazı örnekler bulunmaktadır. AĞCA, noktalı ve noktasız biçimlere örnekler vermiş, bu konudaki ikili kullanımlardan söz etmiştir.

DANKA, her bir harf için farklı yazım üsluplarını göstermek amacıyla onar örnek almış ve bu sayede büyükçe bir tabloda Uygur alfabesindeki harflerin ilk biçimlerini şu şekilde tasarlamıştır:

Resim I

Danka 2019

DANKA'nın kitabında destanın anlatıldığı metnin sayfaları ayrı ayrı basılmış ve her bir sayfanın ardından transliterasyon ve transkripsiyon verilmiş, ardından bu sayfada geçen cümleler İngilizceye çevrilmiştir.

DANKA'nın da belirttiği üzere metnin baştan, ortadan ve sondan eksik olması, fonetik ve morfolojik bazı ikili kullanımlar, imlâ kaynaklı zorluklar sebebiyle metnin okunmasında bazı güçlükler yaşanmaktadır. DANKA ve AĞCA, yukarıda belirtilen bazı seslik değerlerin okunmasında farklı yollar izlemiştir. Sözcüklerin transliterasyon, transkripsiyon ve çevirisinde genel itibariyle örtüşmeler de birçok sözcüğün okunuşunda gerek seslik değerleri farklı okumaktan gerekse sözcüklere farklı anlamlar yüklemekten kaynaklı bazı farklı sonuçlara ulaşmışlardır. Sözcüklerin farklı okunmasına sebep olan noktalardan biri AĞCA'nın /c-/ ünsüzünü okurken farklı bir yol izlemesidir. Genel Türk dilinde /y-/ ile yazılmış sözcükler Uygur alfabesinde /c-/ için ayrı bir harf bulunmadığından dolayı bazı örneklerde /ç-/ harfi ile okunmaktadır. Ancak AĞCA, bu sözcükleri literatürün aksine daha akıcı bir ünsüz olan /c-/ ile göstermektedir: DANKA *çarlıq*, AĞCA *carlıq*; DANKA *çalguz*, AĞCA *calguz* vb.

Farklı okumaların bir diğer kaynağı ise iki yazarın kapalı /é/ ünlüsünü algılayışlarının farklı olmasıdır. DANKA, Eski Türkçe bazı sözcüklerde özellikle ilk ünlü pozisyonunda görülen /e/ ~ /i/ istikrarsızlığını birçok araştırmacı gibi kapalı é şeklinde yorumlamış ve transkripsiyonda bu tasviri ünlüyü kullanmıştır.

AĞCA, ise /e/ ~ /i/ istikrarsızlığının görüldüğü sözcükleri metnin orijinaline uygun olarak /e/ ile yazdıysa /e/ ile, /i/ ile yazıldıysa yine /i/ ile göstermiştir. DANKA, *kéçelerden*, AĞCA *keçelerden*; DANKA *yérde*, AĞCA *yirde* vb.

DANKA, Eski Oğuz Türkçesine ait uzun ünlülü sözcüklerin ortasına gelen /g/ ünsüzünün ünlüleri kısaltma özelliğine aykırı olarak üstelik transliterasyonda göstermiş olmasına karşın *kār = kağar*, *tām = tağam*, *kārlıg = kağarlıg* gibi örneklerde uzun ünlülü biçimleri kabul etmiştir. AĞCA ise, aksine transkripsiyonda ünlüleri kısaltmış ve *kağar*, *tağam*, *kağarlık* biçimlerini kullanmıştır.

Kapalı é ünlüsünün yazımı, Genel Türkçede /y-/ ile başlayan bazı sözcüklerin metinlerde /c-/ ile mi /ç-/ ile mi yazılacağı sorunu, uzun ünlülü sözcüklerin yazımı gibi Türk dili araştırmalarında tartışılan genel problemler dışında iki yazarın okumalarındaki farklarını şu şekilde sınıflandırabiliriz¹:

İki yazardan birinin orijinal metinde bulunmayan bir ses tasarladıkları uyumsuzlıklardan bazıları şunlardır:

(2/7) DANKA *kik*, AĞCA *k(i)y(i)k*; (14/5) DANKA *...yahşı be(r)gü birle*, AĞCA *...yahşı bigü birle*;
(22/1) DANKA *bizniñ kutbız senniñ*, AĞCA *bizniñ kut(i)bız senniñ*; (29/7) DANKA *yörümayn*,
AĞCA *yörümeyin*.

Metinde geçmeyen yeni bir ses tasarlanan sözcükleri anlamlandırmada iki yazar açısından da farklılık görülmemektedir.

Yazarların aynı ses değerlerini farklı yorumlayıp okudukları örneklerden bazıları şunlardır:

(2/1) DANKA *sorma*, AĞCA *sö(y)ürme*; (14/3) DANKA *kız*, AĞCA *kas*; (27/2) DANKA *kağız*, AĞCA *ka-
gas*; (29/8) DANKA *tarlawsız*, AĞCA *tarlagusuz*, (28/7) DANKA *kalkanları*, AĞCA *kalıkları*; (30/5)
DANKA *başladı*, AĞCA *başlandı*; (40/7-8) DANKA *körüğ-*, AĞCA *körür* vb.

DANKA'nın *kalkanları temürden erdiler* şeklinde okuduğu cümlede *kalkanları* sözcüğünü "sürgüleri" olarak, AĞCA ise *kalıkları temürden irdiler* şeklinde çevirdiği cümlede *kalıkları* sözcüğünü "çatısı" olarak aktarmıştır. Aynı şekilde DANKA *kız yakut taş* şeklinde okuduğu ibareyi 'değerli yakut taşları' olarak, AĞCA ise *kas yakut*

¹ Yazarların örnekleri alıntılanırken transkripsiyonda iki yazarın da ayrı yöntemler benimsemesinden dolayı transkripsiyon alfabesine başvurulmamıştır.

taş şeklinde okuduğu ibareyi ‘yeşim (ve) yakut taşları’ olarak çevirmiştir. DANKA, *Oğuz kağan bedük ordu [...]*körüg- olarak çevirdiği ifadede *körüg-* sözcüğünü ‘savaş kampı’ şeklinde aktarırken AĞCA aynı ifadeyi “Oğuz kağan büyük ordu [...] görür” olarak çevirmiştir. Bunun dışında örneklendirdiğimiz diğer sözcükler iki yazar tarafından da aynı şekilde anlamlandırılmıştır.

Bir yazarın okuyamadığı sözcüğü diğerinin okuduğu örneklerden bazıları şunlardır:

(35/1) DANKA *kaygular [...]*², AĞCA *kaygular [tapdı]* “kaygılandı”; (37/1-2) DANKA [...] *tengri bérđi*³, AĞCA [*negü kök*] *tengri berdi* “Kök Tanrı her ne verdiyse”; (40/9) DANKA [*oñ yağıda*] “sağ tarafta”, AĞCA [...].

Metinde okunuşu problemlili birçok sözcük ve cümle bulunmaktadır. Bu sözcükler araştırmacılara tarafından çeşitli şekillerde okunduğu için anlamlandırılmada da farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birkaçını açıklamak gerekirse öncelikle DANKA bu problemlili cümlelerden biri olan ve AĞCA tarafından (1/4) *közü yarup bödüdi* olarak transkribe edilen ifadeyi *közü yarup küdedi* olarak okumuştur. Son sözcüğün okunuşu konusunda kararsız olan DANKA, sözcüğün *küdedi* yerine *büdedi* şeklinde de okunabileceğini *Notlar* bölümünde ifade etmiştir.

Problemlili ilk ifade olan *közü yarup*, DANKA tarafından “gözü parlayıp” şeklinde aktarılmış ve bu ifadedeki *yaru-* fiilinin ‘parlamak’ anlamıyla bir ebelik terimi olabileceği söylenmiştir, ancak sözcüğün niçin bir ebelik terimi olabileceği hakkında bir açıklama maalesef yapılmamıştır.

AĞCA ise, *közü yaru-* “gözü parlamak” ifadesinin OKD’de metaforik bir anlam kazanıp “doğum esnasında gözlerinden ateş çıkarıncasına acı çekmek” anlamına geldiğini düşünmektedir. Zira ona göre cümlenin yüklemi konumundaki *bödüdi* sözcüğü ile beraber düşünüldüğünde, cümle şu mantıkla kurulmuş olmalıdır: gözleri acıdan ateş çıkarıncasına parladı ve (gözleri) büyüdü. Bu açıdan bakıldığında Ağca’nın *yaru-* ile eşleştirdiği ‘parlamak’ ve metaforik olarak ‘gözlerinden

² DANKA, sözcüğün okunuşundan emin olmasa da AĞCA ve ŞÇERBAK’ın transkripsiyonda kullandığı *tapdı*’ya denk gelecek *buldu* sözcüğünü kullanmıştır: “(found) a lot of sorrow”.

³ DANKA, emin olamadığı *negü* sözcüğünü transkripsiyonda yazmamış, ancak çeviride yine bu anlamı karşılayacak sözcüğü kullanmıştır: “[what] he gave”.

ateş çıkarırcasına acı çekmek' anlamları parlamanın derecesini 'ateş çıkarmak' gibi bir sözle abartarak vurgulamayı ifade etmekte, bu açıdan akla daha yatkın görünmektedir.

Metinde geçen problemlili bir başka sözcük de (2/1-2)'de geçen *swyrm*' sözcüğüdür. DANKA, sözcüğü kendinden önceki -AĞCA dışında- diğer araştırmacılarla aynı doğrultuda *sorma/sörme* şeklinde okumuştur. Ona göre, sözcük hakkında çok az veri vardır ve elde olan verilerle sözcüğün CLAUSON'un açıkladığı üzere *sor*- 'içmek, içine çekmek' kökünden türediğini ve 'içecek şey, şarap, bira' anlamına geldiğini söylemek gerekmektedir.

Kendinden önceki çalışmalarda ve DANKA'da *sürme/sorma* şeklinde okunan *swyrm*' sözcüğü için AĞCA yeni bir okuma önermiş ve sözcüğü *Notlar* bölümünde uzunca açıklamıştır. Yazar, Uygur alfabesinde bir ünsüzden sonra gelen WY yazımı /ö/ ve /ü/'ye denk düşse de, OKD'de bu kurala uyulmadığını belirtmiştir. Ayrıca metnin yazım özelliklerini dikkate almış ve /ö/ ve /ü/ için WY yerine W harfinin kullanıldığını gözlemlemiştir. Bu açıdan *swyrm*' sözcüğünde ilk hecedeki ünlüyü inceltmek için W harfinin yanında Y harfinin kullanılmasının mümkün olmadığını belirtmiştir. AĞCA, W ünlüsünden sonra gelen Y harfinin bir ünlüyü değil ünsüzü işaretlediğini düşünmüş ve sözcüğü *soy(u)rma/söy(ü)rme* şeklinde transkribe etmiştir. Bu okumasını, *Divanü Lugati't-Türk*'de Oğuzca olarak verilen *sögüş* 'pişmiş/haşlanmış et', *sögül-*, *söglün-*, *sögülün-* 'ızgara yapmak' ve *söglünçü* 'ızgara' sözcükleriyle ve Anadolu ağızlarında geçen *sögürme/söürme/sövürme* 'haşlama, kebab, ızgara' sözcüklerinin 'ızgara yapmak' anlamındaki *sögül-* ve *sögür-* fiilleriyle bağlantılı olduğunu söyleyerek temellendirmiştir.

DANKA ve AĞCA'nın *swyrm*' sözcüğü hakkındaki fikirleri birbirinden oldukça farklıdır. DANKA, Türk dili araştırmalarında genel olarak kabul edilen *sorma* 'içilen şey, şarap, bira' okuyuşunu kabul ettiğini kısa bir açıklamayla ifade etmiştir. AĞCA ise, diğer araştırmacıların okuyuşlarındaki sorunu tekrar ele almış, bunun sonucunda fonolojik ve semantik olarak metne uygun yeni bir okuma önermiştir.

AĞCA ve DANKA'nın üzerinde uzun açıklamalar yaparak farklı açılardan aydınlattıkları bir cümle daha vardır: (21/8-9) *senden carlug b(a)glug bellüg bola men.*

AĞCA, öncelikle bu sentaktik yapıyı *senden* sözcüğünün anlaşılmasız hâle getirdiğini söylemiştir. Ona göre, iki farklı cümleyi içeren bu ifade şu şekilde çözümlenmelidir: *carlug baglug bola men, bellüg bola men*. Yani, *carlug baglug* ifadesi BANG-ARAT'ın kabul ettiği gibi **carlugıña baglug* 'emrine bağlı' şeklinde olmalıdır ve burada muhtemelen müstensihin ihmalinden kaynaklı bir yazım hatası söz konusudur. *bellüg bola men* ifadesini ise AĞCA "Sana namzet olayım" şeklinde günümüz Türkçesine aktarmıştır. *bellüg* sözcüğünün Eski Türkçe metinlerde bulunmadığını, ancak Eski Türkçede geçen *belgü* 'işaret' ve *belgölüg* 'işaretli, açık, bilinen' sözcüklerinin Oğuz etkisiyle farklı bir varyantı olarak yorumlanabileceğini ifade etmiştir. DANKA da bu noktada benzer bir görüşü savunmuş, PELLİOT'un fikrine katılarak *bellüg bol-* ifadesini 'açığa çıkmak, tanınır olmak' şeklinde aktarmıştır ve cümleyi "Emirlerine bağlı (olarak) tanınayım" şeklinde çevirmiştir. AĞCA ve DANKA, cümleyi farklı açılardan ele almışsa da bu iki yazarın çevirileri büyük oranda örtüşmektedir. İkisi de *bellüg* sözcüğünü 'bilinmek ve açık olmak' ile ilişkilendirmiştir.

Cümle bağlama göre değerlendirildiğinde öncelikle şu göz önünde bulundurulmalıdır: Oğuz Kağan, emirlerine uymayan Urum Kağan'ı bozguna uğratmış ve Urum Kağan'ın yeğeni de Oğuz Kağan'ın huzuruna çıkarak kendisinin bu savaşta amcası ve babasından dolayı suçlu görülemeyeceğini, Oğuz Kağan'a tabi olduğunu ve bu şekilde anılmak istediğini arz etmiştir. Düşman olarak tanınan kişi, burada artık Oğuz Kağan'ın dostu olarak tanınmak istemektedir. Bu çerçevede cümleyi "Senin emrine bağlı olarak tanınayım" veya "Sana namzet olayım" şeklinde çevirmek mümkün görünmektedir.

Metinde 22/5'te geçen *buçur-* fiilinin tahlili iki yazar tarafından farklı şekillerde ele alınmıştır. DANKA, intervokalik /y/ sesinin söz içinde /ç/ sesine dönüştüğü bir Türk lehçesi bilmediğini, diğer araştırmacıların da (CLAUSON, PELLİOT, ŞÇERBAK, BANG-ARAT) sözcük hakkında yeterli bilgi vermediğini belirtmiştir. Üstelik böyle bir örneğe Eski Türkçede de rastlamadığını ifade eden yazar, sözcüğün müstensih hatasından dolayı *buyur-* yerine *buçur-* şeklinde yazıldığını öne sürmüştür. AĞCA ise, bu konuda farklı düşünmektedir. Tarihsel Türk dili alanlarında /y/ > /c/ ve /ç/ değişiminin söz başında gerçekleşmesi ve söz içi ve sonundaki

değişimin de ancak birkaç modern yazı dilinde sınırlı sayıdaki sözcükte tanıklanmasından dolayı *buyur-* > *buçur-* şeklinde bir tahlilin mümkün olamayacağını savunmuştur. Bunun yerine *buyur-* fiilinden farklı bir *buçur-* fiilinin varlığından söz etmenin doğru olacağını dile getirmiştir. Dolayısıyla AĞCA tarihsel Türk dilinin çeşitli alanlarında tanıklanan *bıçur-* fiilinin *buçur-* biçimine dönüştüğünü düşünmektedir. *bıç-* ‘kesmek, biçmek’ nasıl ki *Divanü Lugati’t-Türk*’de *bıçığ* ‘anlaşma, sözleşme’ şeklinde metaforlaşmışsa buna paralel olarak *bıçur-* da fonolojik ve semantik bir değişimle *buçur-* ‘nasip olmak, ihsanda bulunmak’ sözcüğüne dönüşmüş olmalıdır.

DANKA ve AĞCA’nın *buçur-* fiiliyle ilgili görüşlerinden bağlama en yakın olanı AĞCA’nın *bıçur-* > *buçur-* ‘nasip olmak, ihsanda bulunmak’ olarak görünmektedir: “Tanrı sana ülke verip bahşetmiş oldu”.

DANKA, 27/3’te geçen *çalañ bulañdan korukmaz turur erdi* ifadesini “kaçma kovalamadan korkmazdı” şeklinde çevirmiştir. *çal-* fiilini ‘yıkma, hırsızlık yapmak, çalmak’, *bul-* fiilini ise ‘bulmak’ şeklinde kabul eden yazar, Oğuz Kağan’ın atını aramaya çıkan bir adamı tasvir ederken “kaçma kovalamadan korkmazdı” şeklinde bir çevirinin bağlama uygun düşeceğini düşünmüştür. AĞCA ise, bu konuda sözcüklerin tahlilini yaparken farklı bir yol izlemiş, tarihsel Türk dilinde geçen *çal-* fiillerine örnek vererek bu fiilin ‘vurmak, darp etmek, saldırmak’ gibi anlamlara geldiğini dolayısıyla $\{-X\eta\}$ ekiyle isimleşmiş bu sözcüğün ‘vuruşma, darbe’ anlamlarını taşıması gerektiğini öne sürmüştür. *bulañ* fiilinin ise *çalañ* fiiline göre daha kolay tahlil edilebileceğini söyleyen yazara göre *bulga-* ‘karıştırmak’ fiilinin Eski Türkçedeki karşılığı olan *bula-*, $\{-X\eta\}$ fiilden isim yapım eki alıp metaforlaşarak ‘kargaşa’ anlamını kazanmıştır. AĞCA, bu cümleyi tüm bu morfolojik ve semantik dayanaklar ışığında “darbelerden ve kargaşadan korkmazdı” şeklinde çevirmiştir.

DANKA’nın *çalañ bulañ* ‘kaçma kovalama’ birleşik sözcük tasarımı her ne kadar bağlama uygun görünse de bu açıklama izaha muhtaçtır. Zira söz grubu veya fiil + $\{-X\eta\}$ ve fiil + $\{-X\eta\}$ biçiminde oluşan birleşik sözcüklerin tarihsel Türk dili metinlerinde var olup olmadığı DANKA tarafından belirtilmemiştir. Bu çerçevede *çalañ bulañ* bir birleşik sözcük değilse cümle “çalmaktan ve bulmaktan korkmazdı” gibi bağlamla uyumsuz hâl almaktadır.

İki yazar da *Notlar* bölümlerinde problemleri gördükleri sözcük ve cümle yapılarını bazı örneklerde ortak bir anlayışla, ancak hatırı sayılır sayıda örnekteyse farklı açılardan değerlendirmiştir. Bu açıklamalara genel olarak bakıldığında AĞCA'nın yaklaşık 175 madde, DANKA'nın ise 65 madde incelediği görülmektedir. DANKA'nın açıklamaları, AĞCA'yı okumadığı için yalnızca diğer araştırmacıların görüşleri üzerine yapılan farklı yorumlarla sınırlı kalmıştır. Zira AĞCA *Notlar* bölümünde birçok sözcük ve cümleyi DANKA'nın okuduğu araştırmacılardan farklı okumuş, yeni önerilerde bulunmuştur.

DANKA, kitabını *Notlar* bölümünden sonra, metin üzerinde fonolojik ve morfolojik özelliklerin ayrı ayrı sıralandığı bölümlerle devam ettirmiş ve OKD'nin küçük bir gramerini oluşturmaya çalışmıştır. Sonraki bölümlerde ise OKD'nin diğer varyantları, içeriği ve içerdiği motifler hakkında bilgiler vermiş, eserini *Dizin ve Kaynaklar* bölümleriyle bitirmiştir.

DANKA, *Sonuç* bölümünde kendinden önceki çalışmalarda /I/ ünlüsünün ' ve Y ile kararsız bir biçimde gösterildiğini ifade etmiştir. Yazar, bu sorunu, araştırmacılar tarafından istikrarsız biçimde çevrilen /I/ ve /A/ ünlülerini yalnızca /Y/ harfiyle göstererek çözüme yoluna gitmiştir. Ancak bu sorun AĞCA'nın ifade ettiği üzere müstensihin eski bir metni kopya etme ihtimaliyle yahut sözcüklerin yazımı konusunda kararsız olmasıyla bağlantılı olmalıdır. Başka bir deyişle AĞCA'nın metne bağlı kalmayı ön plana alan görüşü, bazı sözcüklerde gerçekleşen /A/ ~ /I/ nöbetleşmesinin ikili bir kullanım oluşturduğunu, böylece müstensihin burada bir tasarrufa gitmek durumunda kaldığını göstermektedir.

Yazar, *Sonuç* bölümünde kendisinden önce yapılmış çalışmalardaki sorunlardan da bahsetmiştir. Bu çalışmalarda tartışmaların çıkmaza girdiğini, öbür yandan yazarların bu çalışmalarda metni bir transkripsiyonla yayımladıktan sonra problemleri noktaları yalnızca son not şeklinde açıkladığını belirtmiştir. Yine de, kendinden öncekileri son not konusunda eleştirse de bu geleneği kendisinin de bozmadığını söylemekten de kendini alamamıştır. Okur, DANKA'ya göre, bu tarz eski çalışmalarda paleografik, etimolojik, morfolojik ve tarihsel açıklamalar ayrı bölümler halinde okunmakta ve bu da kavrayışı zorlaştırmaktadır. Ona göre, Radloff 1890'da metnin bir bölümü, bir yıl sonraysa Uygur yazmasının özensiz bir versiyonu yayımlanmıştır. Bundan sonraki çalışmalar ise DANKA'ya

göre, sıkıcı yorumlarla ve belli başlı sözcüklerdeki okuma yanlışlarıyla bilinmektedir. Yazar, kendi eserinin başarılı olmasında tüm bu yanlışlara düşmemekten başka OKD'nin tam bir tıpkıbasımını yayımlamasını da sebep olarak göstermektedir. O, metnin tam bir tıpkıbasımını ilk kez kendisinin yayımladığını düşünmektedir. Ancak DANKA burada yanılmaktadır. Zira kitabının başlangıcında AĞCA'nın kitabını edinemediğini ifade etmiş olmasına rağmen kitabın sonuç bölümünde tıpkıbasım konusunda bir ilke imza attığını söylemesi, bilimsel etik açısından kabul edilmesi güç bir yanlışlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü AĞCA, kitabının 2016 yılındaki ilk basımında, OKD'nin tam bir tıpkıbasımını okuyucuyla buluşturmuştur. Ayrıca 2019 yılında DANKA'nın yayımından önce kitabın yeni bir basımını yayımlamıştır. Bu yayında tıpkıbasım, transkripsiyon ve çeviri bölümlerini toplu halde okuyucuya sunmuştur. DANKA, AĞCA'nın kitabını edinememesine rağmen metnin tam bir tıpkıbasımının ve transkripsiyon-çeviri-tıpkıbasımın bir arada olması kolaylığının okuyucuya ilk kez kendisi tarafından sunulduğunu söylemesi doğru değildir.

Uygur harfli Oğuz Kağan destanını her yönüyle ele alan, içerisindeki paleografi, fonoloji, morfoloji ve anlambilimine ait bilgilerle destan hakkındaki çalışmalara artıları ve eksileriyle katkı sağlayan yazarı kutluyoruz.

Kaynakça

AĞCA, F. (2019). Uygur Harfli Oğuz Kağan Destanı-Metin, Aktarma, Notlar, Dizin, Tıpkıbasım, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.